

Posudok dizertačnej práce Mgr. Jany Riškovej

Srbská ľudová rozprávka Zlatna jabuka i devet paunica v celoslovanskom kontexte.
Filozofická fakulta UK v Prahe, 2013

Dizertačná práca Mgr. Jany Riškovej podáva konfrontačný opis rozšírenia jedného sujetu srbskej ľudovej rozprávky *Zlatna jabuka i devet paunica* v celoslovanskom kontexte. Výber práve tohto rozprávkového typu dizertantka zdôvodňuje viaclátkovosťou dejovej štruktúry, čo podľa jej slov umožňuje otvoriť priestor konfrontovať látku nielen v rámci vnútornej kompozície textu, ale charakterizovať aj jej pozíciu v rozličných národných prostrediach. V súvislosti s výberom témy dizertačnej práce autorka zároveň uvádza, že vychádza z diplomovej práce zameranej na štruktúrny opis a poetiku daného variantu. Impulzom k pokračovaniu a rozšíreniu témy diplomovej práce bola práve skutočnosť, že diplomová práca neobsahovala spracovanie prehľadu dostupných a známych slovanských variantov. Podľa môjho názoru, Mgr. J. Rišková nastolenú tému vníma veľmi zjednodušene aj vzhľadom na celý slovanský areál. Takto koncipovaná analýza problematiky tohto i akéhokoľvek iného rozprávkového sujetu a s akoukoľvek kompozíciou a súborom variantov zo slovanského sveta ukáže len rovnaký hypotetický záver. Domnievam sa, že analýza viaclátkovej dejovej štruktúry (tri rozprávkové látky) nemôže charakterizovať a určovať šírenie a zdomácnenie textu v rozličných národných kontextoch. Na spracovanie takto postavenej problematiky je nevyhnutný širší interdisciplinárny pohľad, v ktorom budú synergicky rezonovať folkloristické, historické, lingvistické, sociologické a kulturologické aspekty.

Autorkinu ambíciu zmapovať slovanský areál v nadväznosti na práce J. Polívku možno privítať. Popri jazykovej vybavenosti si však táto problematika vyžaduje primeranú znalosť historických a osídľovacích procesov, dobových i miestnych reálií, folkloristických, literárnovedných a genealogických súvislostí. Pri takejto analýze je nevyhnutné poznať ústnu prozaickú tradíciu slovanských národov a osobitosti jednotlivých rozprávačských prostredí. Podľa autorkiných slov „praktická a teoretická hodnota práce spočíva v tom, že prvýkrát zoskupuje materiál z územia celého slovanského priestoru na jednom mieste“, „rozoberá loci communes, ktoré nie sú podchytené ani prebádané“ a „súčasne ponúka jeden zo spôsobov, ako pracovať s materiálom.“ V práci, ktorá sľubuje všetko toto, však výraznejší náznak úspechu vidna iba v tom, že J. Rišková prináša súpis slovanských variantov rozprávky *Zlatna jabuka i devet paunica*, poukazuje na rozdiely medzi nimi a zachytáva niektoré (vybrané – otázky je kľúč výberu) národné špecifiká.

Dizertantka vytrvalo vo svojej práci opakuje, že na jednom mieste zhromažďuje kompletný materiál zo všetkých slovanských krajín. Tu si však treba uvedomiť relatívnosť a intuitívnosť uvedeného tvrdenia. Ak sa obmedzíme napríklad na slovenský rozprávačský materiál, musíme konštatovať, že ďalšie texty ležia v archívoch v rukopisnej podobe a ďalšie údaje nemáme ani zberateľsky dostatočne zachytené. Niektoré nerovnomerné a nehomogénne javy rozprávačskej tradície pritom môžeme vysvetliť ako výsledok náhodnej fixácie či výberu zberateľa v rámci aktuálnej a reálne existujúcej živej rozprávačskej tradície. Ako príklad možno uviesť aj dva pramenné zdroje, z ktorých autorka čerpała: Ide o zbierku Sama Cambela, ktorá je omnoho obsiahlejšia, ako ju prezentujú dva knižné výbery dostupné na internete! Druhý podobný príklad je súbor pochádzajúci z tzv. wollmanovského archívu,

ktorý tvorí 2000 textov. Z tohto súboru Božena Fillová spolu s Vierou Gašparíkovou vybrali pre potreby trojzväzkového knižného vydania *iba* 500 textov. V tejto súvislosti však možno akceptovať, že dizertantka sa sústredila iba na dostupný výber publikovaných (a niekedy navyše čitateľsky prístupných) textov.

Prácu, ako naznačuje členenie v obsahu, tvoria dve časti – teoretická a praktická, čo môže pri diskurzívnom čítaní vyvolať želaný dojem premysleného a organického celku. Žiaľ, pri podrobnom čítaní teoretickej časti vyšlo najavo viacero disproporcií a diskrepancií.

Teoretická časť *iba* vymenúva a bez náležitej kritickej interpretácie (čo pre charakter práce je, pravda, nedostatočné) reprodukuje doterajšie známe smery, školy a názory bádateľov na rozprávku od bratov Grimmovcov, literárnovedné prístupy, fínsku historicko-geografickú školu, štrukturalistov až po psychologické hľadiská. Iste sú tieto skutočnosti obsahom štúdia prvých ročníkov univerzitného štúdiá folkloristiky a etnografie.

V pasážach, kde sa dizertantka pokúša sformulovať závery svojich analýz, objavujeme vykonštruované a nenáležité tvrdenia. Napríklad, na s. 48 na margo srbských infiltrácií v rozprávke zapísanej V. Hnaťukom v Báčke v prostredí dolnozemských presídlencov zo Slovenska uvádza: „Meno Simen Janči je spojením srbského mena Simeon (Simen) a rusínskej verzie mená Jan (Janči). Tento fakt dokladá, že rusínska (pôvodná) a srbská (nová) kultúra na seba navzájom vplývali.“ Etymologické a lingvistické argumenty v tomto tvrdení J. Riškovej sú nehodnoverné a autorka práce ich konštruje iba na základe povrchných znalostí kontaktov srbského a rusínskeho etnika. Označovať kultúru dolnozemských spoločenstiev kolonistov z východného Slovenska, medzi ktorými V. Hnaťuk zapísal obsiahly materiál v roku 1897, jednoznačne za rusínsku, je z jazykovo-kultúrneho a etnického hľadiska diskutabilné. Problém jazyka a etnicko-religiózneho a kultúrnej príslušnosti dolnozemských gréckokatolíkov, tzv. bačvanských rusnákov nastoľovali už od polovice 19. storočia viacerí slovenskí i zahraniční bádatelia (V. Hnaťuk, F. Pastrenek, S. Cambel, Š. Mišík, J. Štolc a i.). Pritom predmetom ich diskusie a výskumov bola nielen otázka významovej náplne etnonymu Rusnák, ktorým sa ešte v 19. storočí označovali všetci príslušníci byzantsko-slovanského obradu. Veriacich byzantsko-slovanského obradu na východnom Slovensku i na Dolnej zemi podľa cirkevnej príslušnosti pokladali za Rusínov. Výskumy pritom ukázali, že napríklad jazyk dolnozemských kolonistov z východného Slovenska bez ohľadu na ich vývin ich etnickej identifikácie patrí do komplexu slovenských zemplínskych a šarišských nárečí. Aj tento moment je pri komparatívnom výskume tohto charakteru nevyhnutný, preto nestačia iba čiastkové znalosti z problematiky vývinu jazyka a kultúry v jednotlivých slovanských prostrediach. Zdá sa, že dizertantka pravdepodobne podcenila dôkladnejšie štúdium práve týchto historických, jazykových, etnických a konfesiónálnych kontextov.

Podobné uvažovanie sa ukazuje v naskrze zbytočnom špekulovaní o prítomnosti detailov v niektorých variantných textoch, napr. detail o strážení stromu (figy) v jednom z variantných textov (na s. 74). Autorka pripisuje tento detail sociálnemu postaveniu rozprávačky, ktorá podľa slov J. Riškovej „chce urobiť dojem na zapisovateľa (S. Cambela) a svojho „zamestnávateľa“ Sama Chalúpku, v dome ktorého slúžila.“

Dizertantka Mgr. Jana Rišková ďalej napríklad na s. 27 pri vymedzení pojmu *loci communes* tvrdí, že väčšina prác je zameraná na jeden národ, príp. jazykovú skupinu. *Loci communes* sa doteraz mylne považovali za národné špecifikum práve preto, že bádatelia

nemali k dispozícii materiál iných národov. S uvedeným tvrdením sa tak, pravda, nemožno stotožniť, veď sama autorka uvádza v zozname literatúry množstvo porovnávacích štúdií J. Polívku, O. Sirovátku, K. Horálka a i. V zozname literatúry však absentuje poznanie kľúčových porovnávacích a katalógových prác napríklad *Viery Gašparíkovej* (Katalóg slovenskej ľudovej prózy. Zväzok I., II. Bratislava : Národopisný ústav SAV 1991, 1992. 256 s., 556 s.), časopisecké a monografické práce *Viktórie Lašukovej*, ktorá sa zameriava práve na komparáciu slovanských rozprávok s dôrazom na slovensko-bieloruské paralely, práce *Hany Hlôškovej* (napr. K slovensko-českým paralelám látky o spiacom vojsku v hore. In: *Zajedničko u slovenskom folkloru = Common elements in Slavic folklore*, Beograd : Balkanološki institut Srpske akademije nauka i umetnosti, 2012. s. 227-244) a ďalšie. Bibliografický súpis v závere každej práce býva spravidla indikátorom autorovho rozhľadu v spracúvanej problematike. Rozdelenie literatúry na primárnu a sekundárnu je takisto diskutabilné. K primárnej literatúre zaraďuje autorka tituly knižných vydaní a výbery rozprávkových zbierok, ktoré môžeme skôr považovať za pramennú literatúru. Sekundárna literatúra je pomerne obsiahla, obsahuje aj množstvo online dostupných prác, mnohé z nich nijako vecne nesúvisia s riešenou problematikou, prípadne ide o publikácie populárno-náučné (napr. D. Podracká: *Jazyky z draka*).

V záverečnej časti práce sa autorka pokúša zhrnúť zistenia, čo sa koncepcne aj vyžaduje od tohto typu práce. Domnievame sa však, že také zistenia, ako *rozprávka je živý materiál* či *rozprávač zohráva kľúčovú úlohu*, že *loci communes nevystupujú samostatne*, že *konfrontácia variantov poukázala na spoločné motívy* nám nijako neumožňujú rozlíšiť, ktoré autorkine zistenia znamenajú jej prínos či posun, alebo nový pohľad na doterajšie poznatky.

Popri spomínaných výhradách dizertačná práca obsahuje aj množstvo iných obsahových nedostatkov a formálnych nepresností, inde sú to o hrubé chyby. Niektoré z nich sú ľahko napravitelné prieklepy, ktorým by sa, pravda, pri pozornejšej korektúre textu mohla autorka vyvarovať. V posudku nebudem venovať pozornosť všetkým, vyberám len niekoľko príkladov, ktoré svedčia o tom, že autorka s predpokladmi na získanie vedeckej hodnosti by mala výsledky svojej vedeckej práce prezentovať na kvalitatívne vyššej úrovni. Pri uvádzaní bibliografických údajov pozorujeme množstvo nedôsledností a nepresností, bibliografické údaje sú neúplné, napr. pri trojzväzkovom výbere *Slovenských ľudových rozprávok* J. Rišková neuvádza autorku výberu a editorku textov a autorku komentárov. Oproti platnej bibliografickej norme neuvádza ani počty strán a ISBN publikácií, čo z hľadiska nárokov na odbornosť a profesionálnosť nemožno akceptovať. Na autorskú pohodlnosť poukazuje aj samoučelné opakovanie toho istého citátu z práce Jaromíra Jecha. Fixne stanovené názvy rozprávkových typov by sa v rámci práce mali dodržať a nemali by sa uvádzať v rozličných podobách. Napríklad na s. 29 označenie typu *AaTh 400 – Žena, ktorá zmizne a ktorú hľadá jej muž* preberá od V. Gašparíkovej a následne píše už o type *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž*. Na s. 46 mestečko Veľké Kapušany, rodisko vzdelanca 19. storočia Michala Fintického (Михаил Финцицьки), autorka geograficky umiestňuje do okresu Prešov. V skutočnosti však ide o mesto na južnom Zemplíne v okrese Michalovce, čo svedčí o tom, že autorka nepozná dostatočne kultúrno-historické ani geografické kontexty priestorov, do ktorých umiestňuje svoje výskumy.

Nemožno obísť ani jazykové nedostatky práce, ktoré navyše zbytočne znižujú úroveň dizertačnej práce. Bez akýchkoľvek puristických tendencií musíme konštatovať, že celý text dizertačnej práce je systematicky presiaknutý bohemizmami na lexikálnej,

morfolologickej i syntaktickej úrovni. Dodávame, že jazyk posudzovanej dizertačnej práce je vskutku prekvapivým jazykovým konštruktom slovenčiny a češtiny. Autorka v celej práci používa nesprávne syntaktické a morfologické podoby a konštrukcie, nevyhla sa ani mnohým prehreškom proti platnej ortografickej norme slovenčiny, napr. *jedná sa o...* – napr. s. 26, 39, 48, 183; *Jacoba a Wilhelma Grimmových* – s. 10; *Grimmovi, prostredníctvom prací Antti Aarneho* – s. 14, *väčšina prací* – s. 27; *v časovom aj funkčnom pojatí* – s. 38; *analyzu/analýzu* – s. 24, *zdanlivo/zdanlivo* – s. 59, *promárneho/primárneho* – s. 61 atď.

Problematiku posudzovanej dizertačnej práce považujem za náročnú vzhľadom na šírku a obsiahlosť materiálu a jej prínos vidím v súpise slovanských variantov predmetných rozprávkových sujetov. Zaujímavé sú aj niektoré postrehy z komparatívnych analýz variantných textov, ale interpretácie a závery porovnávacieho výskumu, ktoré sú v práci, pokladáme za zjednodušené a nehodnoverné. Vzhľadom na náročnosť a nevyhnutnosť interdisciplinárneho prístupu si takto zvolená téma vyžaduje vyzretejší a koncíznejší prístup.

Vzhľadom na vyššie uvedené pripomienky a výhrady konštatujem, že práca Mgr. Jany Riškovej nespĺňa nároky kladené na práce tohto typu, a preto ju neodporúčam ako podkladový materiál k obhajobe vedeckej hodnosti Ph.D.

V Bratislave 26. 6. 2013

Mgr. Katarína Žeňuchová, PhD.